

דף סג

'אי אמר ליה אילין מצרנהא - פלגא, לא אמר לו אילין מצרנהא - תשעה קבין' - ר"י בן מגאש פרש: שסימן לו את כל מיצרי השדה. (ולאו דוקא כולם, אלא שסימן לו את אותו צד של השדה שלו. ריטב"א), שאם כוונתו לתשעה קבין, למה לנו לדעת מצרי כל השדה, אלא ודאי כוונתו שיהא שותף עמו בשדה שלו - פלגא ופלגא.

'האומר תנו חלק לפלוני בבור - סומכוס אומר אין פחות מרביע. לחבית, אין פחות... לקדרה...' - לגרסתנו, ('בבור... לחבית... לקדרה...') רצה לומר שאמר 'בבור' גרידא או 'בבור לחבית' כפי רשב"ם. והערך (ערך בר ספינה) גרס 'בחבית, בקדרה'. ומפרש דבור מכיל ב' חביות וג' קדירות וד' טפחין. ורביע חבית היינו שמינית הבור. (וק"ק לפי זה דמשמע שנותן חלק בחבית מלאה העומדת בחצר, (וכן בבור מדובר בחלק במה שמכיל עכשו דומיא דחבית), ואם כן מה שיך לקרוא לרבע חבית שמינית הבור, הרי אין בור לפנינו. ונראה פשוט דהערך מפרש לה בין, שעתה הוא בבור ועתיד להתחלק לשתי חביות וכו' ואם בא ליטול עתה נוטל שמינית וק"ל).

ופירוש שהביא רשב"ם דכל הנך שיעורי לפי אומד הדעת, לא נהירא לרשב"ם (דא"כ מאי מייתי מסומכוס לבעייתנו הכוללת, ומה נדע ממנה לשאר דברים). ואולם הוא פירוש רבינו גרשום. (וע"ע ברי"ף ובשא"ר ובשו"ת רדב"ז ח"א צג.) וי"ל דלמדנו לילך בכ"מ אחר אומד הדעת. (והוא כעין שודא דדייני, ומ"מ נראה מדסומכוס קאמר לה, דשיך קצת לענין ממון המוטל בספק חולקין אלא שאינו קבוע כ"כ ואפשר להגדיל או להקטין החלק, וכמדמשמע לישנא 'אין פחות מרביע' - אבל אפשר יותר. ודאיתנן להכי י"ל דבאמת אין כ"כ חילוק בין 'שודא לחולקין' (עתוס' לעיל סב: ד"ה איתמר). ובכל שודא נקודת המוצא היא חלוקה, אלא שלא תמיד החלוקה שוה. וזו גופא בעייתנו האם חלק הוא כחולקין ופשיטנן דהוא חלוקה לפי אומד הדעת ובענינו בין חצי לרבע. ועיין. (מרע"כ).

'אמאי, אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם?' - הגם שאומר בלשון 'על מנת', והרי יכול אדם להתנות תנאי אודות דבר שלא בא לעולם, (כגון: הרי זה מכור לך בתנאי שתתן לי כך וכך חטים בכל שנה, והחטים אינם בעולם) - מכל מקום כאן אינו מועיל, כי תנא זה סובר ש'על מנת' אינו משום 'תנאי' אלא הרי הוא משייר במכירתו, (פירוש, פירות המעשר שייכים למוכר, אלא שזכות זו נתונה ללווקח - לעשותם מעשר על פירותיו. ומצינו כעין זה, שאדם מקנה חפץ לענין זכות מסוימת אחת, אך לכל שאר הדברים הוא שלו. - וע' חזו"א לקוטנים, כא; קובץ שעורים אות רפ; חדושי 'הר צבי'). ולכן שאלו, כשם שאי אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם, כך אי אפשר לשייר.

והטעם שחייבים לפרש כשיור ולא כתנאי - לפי שאין הלוי רשאי להתנות תנאי כזה, כי אז נוטל את המעשר בשביל התנאי ולא 'חלף עבודתו'. ולכן ההנחה הפשוטה בגמרא שכוונת הברייתא שמשיר לעצמו את בעלותו על חלק המעשר, שאז מפרש משלו. (עפ"י הרא"ש).

וכן משמע גם מלשון הברייתא, - 'בן לוי שמכר... מעשר ראשון שלו' - משמע שהמכירה חלה בכל אופן, והמעשר שיך ללוי, ואם היה זה תנאי, היתה נתונה אפשרות ביד הקונה אם לקיימו אם לאו, ולא היתה המכירה מוחלטת. (תוס' הרי"ד)

(וכבר נחלקו תנאים בדבר, אם 'על מנת' - שיר או תנאי. (ע' חולין קלד ועוד). ובריטב"א (כאן ובחולין) תלה בהדיא דברי הברייתא באותה מחלוקת תנאים. ואולם הרמב"ן פרש בדרך אחרת. וע"ע מחנה אפרים - מכירת דשבל"ע, ה; 'ברכת שמואל' נב-נג.

וכבר הקשו גדולי האחרונים הלכתא אהלכתא, דקיימא לן 'על מנת' - תנאה, ומאידיך נפסק באומר 'ע"מ שדיטא העליונה שלי', שקנה ושיר הוצאת זיוין. - ע' בש"ך יו"ד סא סק"ח; ט"ז חו"מ ריב, ובהגהות הט"ז שם (לרבי צבי אשכנזי - בעל 'החכם צבי'); 'נתיבות המשפט' שם; 'מחנה אפרים' שם; 'מראה הפנים' על הירושלמי - דמאי פרק ו;

שו"ת 'מקום שמואל' פח. (ושם פרש שגם הרא"ש לא כיוון לומר דברייתא זו פליגא אדהתם); חדושי חת"ס – גטין פב. חולין קלד. שו"ת דובב משרים ח"ג טז; חזו"א אה"ע עג, ג וחזו"מ לקוטים, כא; קהלות יעקב – ב"ב ל).

– לא תרצו, שאמנם אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אך יכול אדם להתחייב בדשלבל"ע – מדוע?

לדעת ה'קצות החשן', אין יכול לחול שעבוד אלא אם התחייב גם בממונו. ולשיטתו ניהא. ואף לדעת ה'נתיבות המשפט' שאפשר להתחייב דבר מיוחד ללא אחריות ממונו, יש לומר שבמתנות כהונה לא שייכת התחייבות, כי חייב ליתנם בתורת חוב מצוה ולא כפרעון חוב, (ולהתחייב לתתם בתורת מצוה ללא התחייבות קדומה – הרי זה חוב ושוברו בצדו, ולא נתחייב כלום). (עפ"י חזון איש – דמאי יד, ד).

דף סד

רב פפא אמר: שאם רצה לבנות עלייה על גבה – בונה. ואי סלקא דעתך בסתמא לא קני, למה לי 'על מנת'? – ואם תאמר, הועיל לו תנאו שיוכל לבנות על גבי הדיוטא ולהכביד על הבית, שאילו לא התנה, לא היה רשאי להכביד על הבית אלא אם בא לבנות צריך להעמיד עמודים מבחוץ לבנות על גביהן?

יש לומר שסובר התלמוד, שגם עתה כשהתנה, אינו רשאי לבנות על הדיוטא עצמה אלא על גבי עמודים. וכך משמע לו מלשון רב פפא, שלא אמר: 'שאם רצה להגביה – רשאי' אלא 'שאם רצה לבנות עליה על גבה' – כלומר, לא על הדיוטא עצמה אלא על גבי דיומדין (רבנו יונה). ואולם, מדברי הרמב"ם (מכירה כד, טז) משמע שבונה עליה ממש. (כ"כ בדעתו, בחידושי רבי ישמעאל בן חכמון). וגם הוסיף שכן משמע בלשון הגמרא 'שאם רצה לבנות עליה על גבה בונה'. (ויש שם טעות הדפוס, וצ"ל: 'ואין מפקיע שעבודו מהן אלא בשהתנה הלוקח על המוכר...').

ז'מודה רבי עקיבא בזמן שאמר לו חוץ מאלו, שאין צריך ליקח דרך' – לכאורה משמע מסתימת הדברים שגם אם המוכר אומר שבתוספת זו שהוסיף, לא היתה דעתו כלל על הדרך, גם באופן זה – הדרך שלו. ולא מצינו שנצטרך לשאול את המוכר והלוקח אם לכך נתכוונו. ומסתבר שבסתמא לא לכך נתכוונו, שרוב בני אדם, אם היה עולה על דעתם ענין הדרך להזכירו, היו מפרשים הדבר ולא היו סומכים על רמז ביתור הלשון 'חוץ מאלו'.

אלא, כיון שנידון זה, אם צריך ליקח לו דרך, הוא שקול מאד, הלכך כל התיחסות יתרה לבור ודות בעת המכירה, די בה להכריע, שאין צריך ליקח לו דרך.

ונראה לפי זה, כאשר יש לו דרך אחרת להגיע אל הבור, שבזה כולם מודים שצריך ליקח לו דרך, אם רוצה בדרך נוספת – באופן זה לא יועיל יתור לשונו, שבזה אין הדבר שקול כל כך שהוספת לשון זו תכריע. ('חדושים ובאורים' לגר"ח גריינמן שליט"א – ב"ב, י.

מפשטות דברי הרשב"ם להלן (ע. ד"ה חוץ מחוב וד"ה ואית דגרס) ומעוד ראשונים, נראה שהפירוש כפשוטו, שיתור לשונו מורה שנתכוין לשייר לו דרך. ודאי מדובר שטוען שכוונתו היתה שיוכל להגיע אל הבור ששייר, ולא הוצרך לפרש הדבר לרוב פשיטות, וכשייתר לשונו לומר 'בור', דיבוריו מורים שבדעתו לשייר לו במכירה זו בור שימושי, עם אפשרות גישה אליו).

– ...עוד שאלה: באיזה ענין ראוי להשתמש במימרא ד'כל מלתא דלא צריך – לטפויי מלתא קאמר'?